

ha tedbirli davranarak suyun boğaza kaçmamasına dikkat etmesi gerekir. "Niyet ettim Allah rızası için abdest almaya" diye niyet edilerek yüz üç defa yıkanır (eller yıkanırken de niyet edilebilir). Sakalı olan kimse parmaklarını alttan yukarı sakalın arasına geçirerek kıl diplerine suyun ulaşmasını sağlar. Sonra sağ kol dirsekler de dahil olmak üzere üç defa yıkanır. Ardından sol kol aynı şekilde yıkanır. Sağ el ıslatılarak başın üstü bir defa meshedilir. Bu şekilde başın dörtte birini meshetmek yeterli ise de iki elle tamamının meshedilmesi sünnettir. Eller yine ıslatılarak başparmakla kulağın dışı, şahadet parmağı veya serçe parmakla içi meshedildikten sonra her iki elin arkasıyla boyun meshedilir. Önce sağ, sonra sol ayak, parmak uçlarından başlayarak topuklar ve aşık kemikleri dahil olmak üzere bileklere kadar üçer defa yıkanır. Parmak aralarının yıkanmasına özel dikkat gösterilir. Abdestten sonra kelime-i şehâdeti okumak, kibleye yönelerek abdest alının sudan bir miktar içmek ve Kadr süresini okumak abdestin âdâbındandır.

Abdesti bozan şeyler: İdrar ve dışkı yollarından herhangi bir şeyin çıkması. Bayılma, delirme, sarhoş olma ve uyuma gibi şuurun kontrolüne engel olan durumlar. Vücudun herhangi bir yerinden kan, irin gibi şeylerin çıkarak akması ve yaranın etrafına yayılması (Şâfiî ve Ca'ferîler'e göre bu durumda abdest bozulmaz). Ağız dolusu kusmak. Kadın ve erkeğin tenlerinin birbirine değmesi (Hanefîler'e göre bu durumda abdest bozulmaz. Ancak, kişilerin birbirlerine mahrem olup olmamaları, cinsî haz ve kasdın bulunup bulunmaması gibi hususlarda Hanefîler dışındaki mezhepler arasında görüş ayrılıkları vardır). Bunlardan başka, mezheplere göre farklılık gösteren diğer bazı hallerde de abdest bozulur.

Abdest, başlı başına bir maddî temizlik olması ve birçok tıbbî faydalar taşımaya yanında, temelde bir mânevî temizlik ve arınma vasıtasıdır. Abdestin imanın yarısı olduğunu, abdest alırken yıkanan uzuvlardan günahların döktüğünü, kıyamet gününde müslümanların abdestin eseriyle yüzleri, el ve ayakları parlak olduğu halde çağrılacaklarını ifade eden hadislerle, abdestin fazileti hakkındaki diğer birçok hadis bulunması, bu hususu açıkça ortaya koymaktadır. Abdestin, fıkıh ıstılahında, maddî kirliliği değil de mânevî kirliliği ifade eden hadesten temizlenme sayılması da onun bu özelliğini gösterir. Kur'an'ın ve Hz. Peygamber'in temizlik ve arınmayla ilgili emir ve tavsiyeleri yanında, İslâmiyet'te en önemli ibadet olan ve günün belli vakitlerinde eda edilen namazın bir ön şartı olarak farz kılınan abdest, bu yönüyle, müslümanların her zaman maddî ve mânevî temizlik içinde bulunmalarını düzenli biçimde sağlayan bir temel unsurdur. Vücudun dış tesirlere daha açık ve dolayısıyla kirlenme ihtimali daha çok olan yerlerinin sık sık yıkanmasının temizlik ve sağlık açısından temin edeceği faydalar, açıklanmaya lüzum göstermeyecek kadar çoktur. Bunların yanında abdestin insan sağlığı bakımından temin edeceği diğer maddî faydaların bazıları şöyle sıralanabilir:

Vücut doku ve hücrelerinin iyi beslenmesi için kan dolaşımını sağlayan damarların tabii esnekliklerinin korunmasında ve damar sertlikleri ile tıkanmalarının önlenmesinde abdestin rolü büyüktür. Vücutla farklı ısıdaki suyun deriye temas etmesiyle damarlar açılıp kapanarak esneklik kazanır. Damarlarda daralma ve tıkanmaya yol açan vücut dokularındaki birikmiş artık maddelerin daha çok el, ayak ve yüz bölgelerinde bulunduğu göz önüne alınırsa, abdest alırken, yıkanmak üzere bu organların seçilmesindeki hikmet daha iyi anlaşılır. Ağız, burun ve boynun iki yanının su ile teması da özellikle beyinde kan dolaşımının güçlenmesi bakımından çok faydalıdır. Bunun gibi vücudun temel korunma sistemi olan lenf dolaşımını sağlayan ve vücuda giren mikrop-lara karşı koyarak onlarla savaşılan beyaz kan hücrelerini (lenfosit), dokuların en uca köşelerine ulaştıran lenf damarlarının düzenli çalışmasında da abdestin büyük tesiri vardır. Abdestte el ve ayakların yıkanması, vücut merkezine uzak bölgelerdeki lenf damarlarının dolaşım hızını artırdığı gibi, lenf sisteminin en önemli bölgeleri olan yüz, boğaz ve burnun yıkanması da bu sisteme önemli bir masaj ve güç kaynağı olur. Diğer taraftan, insan vücudunda bütün hücrelerin çevresinde belli bir oranda bulunan ve vücut bütününde normal durumda hissedilmeyecek derecede denge arzeden statik bir elektrik vardır. Havada oluşan elektriklelenme, özellikle zamanımızda yaygın olarak kullanılan plastikten yapılmış giyim eşyaları, taşıt araçları vb. şeyler vücudun

dış yüzünden aşırı elektron artışına sebep olur. Bu durum, sinir sistemi üzerinde ciddi rahatsızlıklar doğuracağı gibi, deri altındaki minik kasların yorulması ve esnekliklerini kaybetmesi sebebiyle yüzde ve diğer yerlerde kırışıklıklar ve sarkmalara da yol açar. Vücuttaki statik elektriğin fazlasını atmanın yollarından biri de su ile yıkanmak veya toprağa temas etmektir. Bu ise abdest ile teyemmümün vücudun elektrostatik dengesini korumadaki rol ve önemine işaret bakımından yeterlidir.

BİBLİYOGRAFYA :

- Müsned*, II, 98; Buhârî, "Büyü", 100; İbn Mâce, "Taḥâre", 47; Tirmizî, "Ḥac", 112; Nesâî, "Menâsik", 136; İbn Hazm, *el-Muḥallâ* (nşr. Ahmed Muhammed Şâkir), Kahire 1347, I, 72-95; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, I, 80, 87-88; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *Aḥkâmü'l-Kur'an* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî), Kahire 1394/1974, II, 557; Nevevî, *Şerḥu Müslim*, Beyrut 1392/1972, III, 99-103, 135; İbn Kudâmî, *el-Muğnî* (nşr. Muhammed Halîl Herrâs), Kahire, ts. (Mektebetü İbn Teymiyye), I, 102-103; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî* (nşr. Tâhâ Abdurraûf Sa'd v.dğr.), Kahire 1398/1978, II, 4; Bahrânî, *el-Ḥadâ'iku'n-nâḍire* (nşr. Muhammed Takî el-İrâvânî), Beyrut 1405/1985, II, 120 vd.; Şevkānî, *Neylül-Levṭâr*, Kahire 1391/1971, I, 243-245; İbn Âbidîn, *Red-dü'l-muḥtâr*, Kahire 1386/1966, I, 90-178; M. Kâzım et-Tabâtabâî, *el-'Urvetü'l-vuşkâ*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Mesîre), I, 75-105; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul 1936, II, 1583-1586; Haluk Nurbakî, *Kur'an Mucizeleri*, İstanbul 1987, s. 43-45; "Ablution", *EAm.*, I, 41; H. Hartzell Bro., "Ablution", *EBr.*, I, 40; J. Schacht, "Vuḍû", *Shorter Encyclopaedia of İslam*, Leiden 1953, s. 635; a.mlf., "Abdest", *İA*, I, 25-26; W. Popper, "Purification (Muslim)", *ERE*, X, 496-500; I. K. Poonawala, "Ablution, Islamic", *EIr.*, I, 224-226.

ABDÜLKADİR ŞENER

ABDESTHANE

(ابدست خانه)

İdrar ve sindirim artıklarını çıkarmak için özel olarak yapılmış yer, helâ.

Halk dilinde aptesane şekline dönüşmüş olan **abdesthâne**, Farsça **âb-dest** (el suyu, ibadet öncesi yapılan temizlik) ve **hâne** (kapalı yer, oda, ev) kelimeleriyle teşkil edilen Osmanlıca birleşik bir isimdir. Her dilde helâya verilen isimler, mümkün olduğu kadar onun gerçek hüviyetini kapatmaya yönelik nezaket kelimelerinden seçilmiştir ve abdesthane de bunlardan biridir. Dolayısıyla bu ad, lavabolu tuvaletler için kullanıldığında da yine yalnız helâ anlamında-

dır; çünkü, içinde abdest alınması mekruh olan bir yere "abdest alınan yer" adının verilmesi söz konusu değildir.

Bir medeniyet nişânesi olan helânın tarihçesi m.ö. III. binyıla kadar gitmektedir. Tarihte helâ, günümüzde olduğu gibi, biri oturarak kullanılan klozet tipi, diğeri çömelerek kullanılan alaturka tip olmak üzere iki ayrı modelde gelişmiştir. Bilinen ilk örnekler klozet tipi olup III. binyılın ikinci yarısında, özellikle şehircilik alanında ileri gitmiş olan İndus medeniyetine aittir. Bunlar Mohenjo-Daro kazılarında ortaya çıkarılan bir evin banyosundaki, su ile temizlenen ve şehrin kanalizasyon sistemine bağlı olan iki klozettir. Mohenjo-Darolar'ın Mezopotamya'daki çağdaşları olan ve aralarında ticaret münasebetleri bulunan Sâmi Akkadlar'ın da helâyı bildikleri, Kral Sargon'un sarayında ortaya çıkarılan altı adet klozetten anlaşılmaktadır. II. binyıl Mısır ve Girit saraylarının banyo dairelerinde bir ara duvarı ile ayrılmış özel bölmelerde yer alan klozetlerin, Mohenjo-Daro ve Akkad örneklerinde olduğu gibi, yine kanalizasyon sistemine bağlanıp su ile temizlendikleri tesbit edilmiştir.

Alaturka helâ, mevcut buluntulara göre, klozetten beş asır sonra Suriye'de ve ilk defa m.ö. 1700 yıllarında, Mari Krali Zimrilim'in sarayında kullanılmıştır. Bu helâ da yine banyo dairelerinde, fakat bir ara duvarı olmaksızın küvetlerin biraz ilerisinde bulunmaktadır. Milâttan önce I. binyılda Kuzey Suriye ve Güneydoğu Anadolu Geç Hitit saraylarının banyo daireleri bitişğinde, müstakil bir oda halinde alaturka helâlar yer almakta ve bunların da kanalizasyon sistemine bağlanarak su ile temizlendikleri görülmektedir. Aynı şekilde, Geç Hititler'in Doğu Anadolu'daki çağdaşı olan Urartular da alaturka helâyı kalelerinde kullanmışlardır. Suriye'de doğan alaturka helâ tipi Anadolu'da gelişmiş, Türkler tarafından en mükemmel seviyeye çıkarılmış ve Osmanlı İmparatorluğu zamanında Avrupa'ya geçerek İtalyanca *alla turca* (Türk tarzı "helâ") adını almıştır.

Klozeti geliştirenler ve ilk umumi helâları halkın hizmetine sunanlar, İmparator Vespasianus devrinde Romalılar'dır. Bu umumi helâlar aynı zamanda ilk paralı tuvalet olma özelliğini de taşımaktadır. Vespasianus, senatoda hazineye "pis yollardan para topladığı" için tenkide uğradığında, sonradan darbi-

mesel haline gelen ünlü "Para kokmaz!" cümlesi ile kendini savunmuştur. Ayrıca Vespasianus'un kanallardan toplanan idrarı da çuha dokuma sanayiinde kullanılmak üzere çuhacılara sattırıp gelirini yine hazineye kaydetirdiği bilinmektedir. Bundan dolayı, XIX. yüzyılda Avrupa'da tekrar ortaya çıkan umumi pisuarlara *vespasienne* adı verilmiştir.

Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra Ortaçağ'da Avrupa, pek çok hususta olduğu gibi halk sağlığını korumak konusunda da gerilemiş, sık sık veba ve kolera salgınları baş gösterdiği halde helâ ihmal edilerek sonuçta tamamen unutulmuştur. Buna karşılık Doğu'da Bizanslılar, Türkler ve müslümanlar tarafından kullanılmaya ve özellikle İslâm fıkhnın temizleme kurallarına (*istibrâ** ve *istincâ**) uygun bulunan alaturka tipi, İslâm mimarisinin bir unsuru olarak fetihlerle birlikte yaygınlaşmaya devam etmiştir.

Mohenjo-Daro'daki ilk örnekler ile Uygur metinlerinde adı *batıgılık* olarak geçen helâların evlerde bulunmasına karşılık Mezopotamya, Mısır, Girit ve Anadolu'da helâlar, XIX.-XX. yüzyıllara gelinceye kadar yalnız saray, hastahane, cami ve manastır gibi büyük binalarda kullanılmıştır. Helâsı olan büyük binaların ise genellikle suyu bol, muntazam kanalizasyon şebekelerinde veya lağım kuyularına sahip büyük yerleşim merkezlerinde bulunduğu görülmektedir. Bu durumdan, abdesthane kültürünün gelişmesinde medeniyet seviyesi kadar coğrafî konumun da önemli bir rol oynadığı anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber zamanında Mekke ve Medine'de helâ bulunmadığı, gerek hadislerde gerekse hadis râvilerinin cümlelerinde geçen *halâ* (خلاء) "hâli, ıssız, boş yer" kelimesinden anlaşılmaktadır. Her ne kadar, sonradan "helâ" mânasını kazanan bu kelime ile ilgili olarak yine "girmek", "çıkma" fiilleri kullanılmış ise de girilen yerin kapalı bir mekân olmadığı ve bu fiillerin de "halâya gitme haline girmek, bu halden çıkma" mânasına geldiği (komaya girmek, transa girmek gibi) belli olmaktadır. Enes b. Mâlik'in, "Resûlullah halâya girdiği zaman (يدخل الخلاء) ben ve benim gibi bir çocuk su tulumu ile harbesini (değnek) taşıyorduk" (Buhârî, "Vuđû", 17) sözü ile Hz. Peygamber'in,

"Kim hâcet görmeye giderse (أتى الغائط) gizlensin (فليستر), şayet gizlenmek için bir kum tepciğinden başka bir şey bulamazsa, onu arkasına alsın" (Ebû Dâvûd, "Tahâre", 19) hadisi, o devirde Arabistan'da helâ bulunmadığını ortaya koymaktadır. Nitekim Arapça'da helâ yerine kullanılan kelimelerden *kenîf*-in (Osmanlıca kenef) sözlük anlamı da "sığınacak, gizlenilecek kuytu yer"dir. Hiç şüphesiz mahfuz abdesthanelerin ortaya çıkmasındaki en önemli sebeplerden biri, utanma duygusunun yanı sıra kişinin kendini emniyete almak ihtiyacını duymasıdır.

Helâlar XIX. ve XX. yüzyılların teknik imkânlarıyla kokusuz hale getirilinceye kadar daima evlerin dışında ve uzağında tutulmuştur. Bu sebeple abdesthane verilen isimlerin bir kısmı "yürümek"le ilgilidir. Meselâ Arapça *memşâ* (mesyden) "yürünerek gidilen yer" anlamındadır ve Osmanlıca'da *memşâhâne* şeklinde kullanılmış, halk arasında ise *memişhaneye* dönüşmüştür. Aynı şekilde *ayakyolu* ve *kademhâne* de helâların uzakta yapılmış olmaları sonucu verilen isimlerdir. Yine "helâyâ gitmek" yerine kullanılan "dışarı çıkmak" deyi mi de helâların evin dışında yer almasından kaynaklanmıştır.

Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin, bir hadisi rivayet ederken söylediği, "Sam'a geldik, orada Kâbe'ye doğru bina edilmiş birtakım *merâhid* (mirhâdlar, helâlar) bulduk; artık yan dönüyor ve Allah'tan bizi affetmesini diliyorduk" (Müslim, "Tahâre", 59) cümlesi, helânın İslâmîyet'in ilk yıllarında Arabistan'da bulunmamasına rağmen, müslümanlar tarafından fethedilen ülkelerde görüldüğü zaman tereddütsüz benimsendiğini ve derhal kullanıldığını göstermektedir. Ayrıca bu ifade, ilk müslümanların Kâbe'ye karşı besledikleri saygının büyüklüğünü ve bu saygıyı bozabilecek davranışlardan kaçınmak hususunda gösterdikleri titizliğin derecesini de ortaya koymaktadır. Nitekim abdesthanelerin, Hz. Peygamber'den rivayet edilen hadisler uyarınca, İslâm'ın ilk devirlerinden XX. yüzyıla gelinceye kadar kible istikametinde yapılmadığı ve genellikle eski binalarda, helâ taşının oturuş yönü ile kible arasında 45 derecelik bir açı bırakıldığı görülmektedir.

İslâm mimarisinin ilk eserlerini veren Emevîler'in VIII. yüzyılın ilk yarısında Suriye'de yaptıkları cami, hamam, sa-

ray ve kasır gibi büyük binaların hepsinde helâ bulunmaktadır. bunlardan Şam'daki Emeviye Camii'nin abdesthaneleri, İslâm âleminin bilinen ilk umumi helâsi durumundadır. Emevî Halifesi II. Velîd'in Amman yakınlarında yaptırdığı Meşetta Kasrı'nda bulunan üç abdesthane de pisuar şeklinde yapılmış olmalarıyla dikkati çekmektedir. Bu tuvaletler, taht salonunun arkasına tesadüf eden yarım silindir biçimindeki üç kulenin içlerinde yer almakta olup helâ taşları zeminden 70 cm. kadar yükseklikte birer sekiye oturtulmuştur ve bevledilen çukur mahaller 30 cm. kadar öne çıkıntı yapmaktadır (bk. çizim). Bu iki yönlü abdesthanelerin, ayakta bevletmenin câiz olup olmadığı konusundaki fikhî tartışmalara taraf olmamak ve özellikle diz çökmeye engel rahatsızlığı bulunan kişilere kolaylık sağlamak üzere, isteyenin ayakta, isteyenin sekiye çıkıp çömelerek kullanabilmesi için özel biçimde tasarlandığı anlaşılmaktadır.

Abdesthane Anadolu'da m.ö. I. binyıldan itibaren bilinmekle beraber ancak Türkler zamanında yaygınlaşabilmiştir. Selçuklular'ın cami, medrese, dârüşşifa, hamam ve özellikle şehirler arası yollar üzerine kurdukları kervansaraylarda abdesthaneleri halkın hizmetine sunmaları, daha önceleri yalnız Bizans saray ve manastırlarında kullanılan bu medeniyet unsurunu Anadolu halkı arasında tanıtmıştır. Bir Artuklu eseri olan Malabadi Köprüsü üzerinde, burada geceleme zorunda kalacak yolcular için yapılmış olan küçük konaklama yerinde bir abdesthanenin de bulunması, bu yaygınlaşmanın tipik bir örneğidir. Romalılar'ın, ilk umumi helâları hazineye gelir kaynağı olması amacıyla bir iş

yeri gibi tesis etmelerine mukabil müslümanlar, XX. yüzyılın ikinci yarısına gelinceye kadar abdesthaneleri yalnız hayrat olarak halkın hizmetine sunmuşlar ve buralardan para kazanmayı düşünmemişlerdir.

Mevcut kaynaklara göre, bir ara kapisından geçiş sağlanan abdesthane ile abdest alınan yerin müstakil iki oda halinde yanyana yapılması, ilk defa Osmanlılar'da görülmektedir. Bilinen ilk örnek, İstanbul'daki en eski sivil Osmanlı binası olan Çiniliköşk'te bulunmaktadır. Musluklu büyük bir küpün konulduğu abdest alınan yerden geçilerek girilen tuvalet, yaklaşık bir oda hacminde olup tek penceresidir; bu mekân sonradan tâdilât görmüş ve iki ayrı kabin haline getirilmiştir. Yine ilk defa Osmanlılar'da görülen seferî abdesthaneler, Osmanlılar'ın hıfzıssıhha ve lojistiğe verdikleri önemin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Ordunun seferdeki ihtiyacını karşılamakta kullanılan bu abdesthaneler, açılan çukurlar üzerine oturtulan delikli ahşap zemin ile bunun üstüne kurulan bölmeli geniş çadırlardan meydana getirilmiştir. Konaklama süresi bitince de, çukur kazıldığında çıkan toprak tekrar aynı çukura doldurulmak suretiyle ordunun çevreyi kirletmeden yoluna devam etmesi sağlanmıştır. Aynı şekilde padişah otağında da banyo bölmesinin bitişiğinde abdesthane bulunduğu bilinmektedir.

Helânın, Romalılar'dan sonra bin yıldan uzun bir süre unutulduğu Avrupa'da yeniden görülmesi XVI. yüzyılın sonuna rastlamaktadır. Kaynaklarda, bir İngiliz asilzadesi ve yazarı olan Sir John Harington tarafından düşünüle-

rek 1589'da tatbik sahasına konulduğu bildirilen bu ilk tuvalet, su ile temizlenen bir nevi klozettir. Bu klozeti gören İngiltere Kraliçesi I. Elizabeth de 1592 yılında bir eşini Richmond Sarayı'na yaptırmış, ancak aristokratlarla din adamları tarafından şiddetle kınanmıştır.

Helânın, Richmond Sarayı'ndan sonra diğer Avrupa saraylarında ve manastır gibi büyük binalarda kullanılmaya başlaması XVII. yüzyılın sonlarına doğru, Sir John Harington'dan yaklaşık bir asır sonra gerçekleşebilmiştir. Müslümanların fethettikleri ülkelerde ilk defa gördükleri helâları derhal kullanmalarına karşılık Avrupalılar'ın, sokaklarında pislik birikmesine engel olabilecek bu yeniliğe karşı direnmelerini kolaylıkla açıklayabilmek mümkün değildir.

Başka dinlerden farklı olarak insanların günlük hayatlarına da en mahrem noktalarına kadar açıklamalar ve kolaylıklar getiren, gereken hususlarda kaideler koyan İslâm dini, helâyâ gitmenin âdâbını da belirlemiştir. Bu âdâb arasında, helâyâ girmeden önce Allah'a, Peygamber'e ve Kur'an-ı Kerim'e gösterilmesi gereken büyük saygının icabı olarak, üzerinde bu isimler ve âyetler yazılı yüzük, hamail gibi görünür eşyayı çıkarmak; İslâm'ın her hususta tavsiye ettiği tertip ve düzen çerçevesinde sol ayakla girmek, sağ ayakla çıkmak; ihtiyaç duyan bir başkasını zor durumda bırakmamak, vakit kaybetmemek ve elbiseye fena koku sinmesine sebep olmamak için içeride fazla kalmamak; mecbur olmadıkça konuşmamak, yani temiz olmayan bir yerde ağız açmamak ve yiyip içmemek gibi mantıklı ve sıhhi sebeplere bağlanabilecek başlıca hususlar sayılabilir.

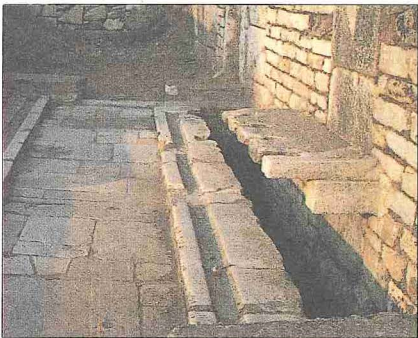
BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Vuđû", 11, 17, "Şalât", 29, 93; Müslim, Tahâre", 59, 70, "Şalât", 105; İbn Mâce, "Tahâre", 23; Ebû Dâvûd, "Tahâre", 19; G. Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford 1972, s. 302; R. Naumann, *Eski Anadolu Mimarlığı*, Ankara 1975, s. 206, 212; R. Palmer, *Auch das WC hat seine Geschichte*, München 1977, s. 10, 12, 23-30; K. A. C. Creswell, *Early Muslim Architecture*, New York 1979, 1/2, levha 117-c; Sargon Erdem, "Tarihte Aptesane", *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, sy. 2, İstanbul 1988, s. 47-52; Oktay Aslanapa ve Arslan Terzioğlu'nun yayımlanmamış notları (*DiA Arşivi*).

SARGON ERDEM

Roma dönemi abdesthanelerinden bir örnek - Sardes

Meşetta Kasrı'ndaki helâ taşlarından birinin çizimi

